

DORIVOR O'SIMLIKLER XUSUSIYATLARI TAHLILI

Djurayeva Mahbuba Doniyorjon qizi

Annotatsiya. *Dorivor o'simliklar ming yillar davomida insoniyat tomonidan turli xil kasalliklarni davolash va sog'liqni saqlash uchun ishlatib kelinmoqda. Ular o'zlarining shifo beruvchi xususiyatlariga boy bo'lib, zamonaviy tibbiyotda ham muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada dorivor o'simliklarning xilma-xilligi, ularning foydali xususiyatlari, qo'llanilish usullari va zamonaviy tibbiyotdagi o'rni batafsil ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *dorivor o'simliklar, o'simlikning tuzilishi, faol moddalarining xususiyatlari, kimyoviy tahlil, biologik tahlil, mikrobiologik tahlil.*

Kirish. Dorivor o'simliklar tahlili o'simliklarning kimyoviy tarkibi, faol moddalari, shifo beruvchi xususiyatlari va toksiklik darajasini aniqlashga yo'naltirilgan kompleks jarayondir. Bu tahlil quyidagi sabablarga ko'ra juda muhimdir:

- **Foydali Xususiyatlarni Aniqlash:** Dorivor o'simliklarning qaysi qismlari (ildiz, barg, gul, meva, qobiq) shifo beruvchi xususiyatlarga ega ekanligini aniqlash.
- **Faol Moddalarni Ajratib Olish:** Dorivor o'simliklarda qanday faol moddalar mavjudligini, ularning tuzilishi va xususiyatlarini o'rganish.
- **Samaradorlikni Tekshirish:** Dorivor o'simliklarning qaysi kasalliklarga qarshi samarali ekanligini va ularning samaradorlik darajasini tekshirish.
- **Toksinlarni Aniqlash:** O'simliklarda toksik moddalar mavjudligini va ularning xavfsizlik darajasini tekshirish.
- **Standartlashtirish:** Dorivor o'simliklarning sifati va samaradorligini standartlashtirish, ularning xomashyo sifatida ishlatilishini ta'minlash.

Dorivor o'simliklar o'simliklar dunyosining ulkan va xilma-xil qismi bo'lib, ular turli xil xususiyatlarga ega. Ularning kimyoviy tarkibi, o'suv sharoitlari va faol moddalarining miqdori o'ziga xos xususiyatlarga ega. Dorivor o'simliklarning asosiy turlari quyidagilar:

- **O'tlar:** Yillik yoki ko'p yillik o'simliklar bo'lib, ularda barg, gul va ildizlar dorivor moddalarga boy. Masalan, romashka, yalpiz, qizilmiya, tulki dum, shuvoq va boshqalar.
- **Daraxtlar va Butalar:** Ularning qobig'i, bargi, mevasi va urug'i dorivor maqsadlarda ishlatiladi. Masalan, qoraqarag'ay, eman, dafna, do'lana va boshqalar.
- **Ildizlar va Piyozlar:** Ildizlar va piyozlar dorivor moddalarga boy bo'lib, ularning yallig'lanishga qarshi, og'riq qoldiruvchi va immunitetni mustahkamlovchi xususiyatlari bor. Masalan, ziravorlar, zanjabil, sarimsoq, piyoz va boshqalar.
- **Mevalar va Urug'lar:** Dorivor mevalar va urug'lar turli xil xususiyatlarga ega, ularning qonni tozalash, oshqozon-ichak faoliyatini yaxshilash va immunitetni oshirishga yordam berishi mumkin. Masalan, do'lana, zira, qoraqarag'ay urug'i, anor va boshqalar.

Dorivor o'simliklar tahlilida qo'llaniladigan usullar o'simlikning tuzilishi, faol moddalarining xususiyatlari va tahlilning maqsadiga bog'liq. Eng keng tarqalgan usullar quyidagilar:

a) Kimyoviy Tahlil:

- Xromatografiya: Dorivor o'simliklardagi faol moddalarni ajratib olish va aniqlashda ishlatiladi. Uning turli xil turlari mavjud, masalan, gaz xromatografiyasi, suyuqlik xromatografiyasi, yuqori samarali suyuqlik xromatografiyasi (HPLC) va boshqalar.
- Spektroskopiya: O'simlik moddalarining kimyoviy tuzilishini aniqlashda ishlatiladi. Uning turli xil turlari mavjud, masalan, yadro magnit rezonansi (NMR) spektroskopiya, mass-spektroskopiya va boshqalar.
- Mikroskopiya: O'simlik to'qimalarining tuzilishini o'rganishda ishlatiladi.
- Kimyoviy Reaksiyalar: Faol moddalarni aniqlash uchun kimyoviy reaksiyalarni qo'llash.

b) Biologik Tahlil:

- Hayvonlar Ustida O'tkaziladigan Tadqiqotlar: Faol moddalarning farmakologik xususiyatlarini tekshirishda ishlatiladi.
- In Vitro Tadqiqotlar: O'simlik moddalarining hujayralar va to'qimalar ustida ta'sirini o'rganish.
- Klinik Tadqiqotlar: O'simliklarning insonlar ustida samaradorligini va xavfsizlik darajasini tekshirish.

c) Mikrobiologik Tahlil:

- Antibakterial Faollikni Tekshirish: O'simliklardagi moddalarning bakteriyalarga qarshi ta'sirini o'rganish.
- Antifungal Faollikni Tekshirish: O'simliklardagi moddalarning qo'ziqorinlarga qarshi ta'sirini o'rganish.
- Antivirus Faollikni Tekshirish: O'simliklardagi moddalarning viruslarga qarshi ta'sirini o'rganish.

Dorivor O'simliklarning Foydali Xususiyatlari. Dorivor o'simliklarning foydali xususiyatlari ularning tarkibida mavjud bo'lgan faol moddalar bilan bog'liq. Ushbu moddalar turli xil xususiyatlarga ega, masalan:

- **Antibakterial xususiyatlar:** Ba'zi o'simliklarning tarkibidagi moddalar bakteriyalarni yo'q qilishga yordam beradi, ular infeksiyalarni davolashda samarali bo'ladi.
- **Antivirus xususiyatlar:** Ba'zi o'simliklar viruslarga qarshi kurashishga yordam beradi va immunitetni mustahkamlaydi.
- **Yallig'lanishga qarshi xususiyatlar:** Yallig'lanishni kamaytirish va og'riqni qoldirishga yordam beradigan moddalar.
- **Og'riq qoldiruvchi xususiyatlar:** Og'riqni kamaytirish va bemorning ahvolini yaxshilashga yordam beradigan moddalar.

- **Immunitetni mustahkamlovchi xususiyatlar:** Immunitet tizimini faollashtirish va kasalliklarga qarshi kurashish qobiliyatini oshirishga yordam beradigan moddalar.
- **Qonni tozalash xususiyatlari:** Qondagi toksinlarni chiqarib tashlashga va qon aylanishini yaxshilashga yordam beradigan moddalar.
- **Oshqozon-ichak faoliyatini yaxshilash xususiyatlari:** Oshqozon-ichak tizimini normallashtirish, ichak faoliyatini yaxshilash va ovqat hazm qilish jarayonini yaxshilashga yordam beradigan moddalar [1].

Dorivor O'simliklarni Qo'llash Usullari. Dorivor o'simliklarni qo'llashning turli xil usullari mavjud, ular bemorning holati va kasallikning turiga bog'liq. Eng keng tarqalgan usullar quyidagilar:

- **Choy Damlash:** Dorivor o'simliklarni qaynoq suvda damlab, choy sifatida ichish eng keng tarqalgan usul.
- **Damlama:** O'simliklarni sovuq suvda bir necha soat davomida damlab, suyuqlikni ichish.
- **Qaynatma:** O'simliklarni qaynoq suvda bir necha daqiqa davomida qaynatib, suyuqlikni ichish.
- **Malham:** O'simliklarning ekstraktlarini moyga aralashtirib, malham sifatida qo'llash.
- **Kompress:** O'simliklarning ekstraktlarini suvga aralashtirib, kompress shaklida qo'llash.
- **O'simliklardan tayyorlangan dorilar:** O'simliklarning ekstraktlarini tabletkalar, kapsulalar, sirop va boshqa shakllarda ishlatib, dorilar tayyorlash [2].

Dorivor O'simliklarning Zamonaviy Tibbiyotdagi O'rni. Zamonaviy tibbiyotda dorivor o'simliklarning roli tobora oshib bormoqda. O'simliklardan olingan faol moddalar asosida ko'plab dorilar ishlab chiqariladi va ular turli xil kasalliklarni davolashda qo'llaniladi.

- **Antibiotiklar:** Ba'zi o'simliklardan olingan moddalar bakteriyalarni yo'q qilish qobiliyatiga ega bo'lib, antibiotiklar ishlab chiqarishda ishlatiladi. Masalan, penisilin o'simliklarning bir turidan olingan.
- **Og'riq qoldiruvchi dorilar:** O'simliklardan olingan moddalar og'riqni qoldirishga yordam beradi va ular og'riq qoldiruvchi dorilar ishlab chiqarishda ishlatiladi. Masalan, aspirin va morfin o'simliklardan olingan.
- **Yurak-qon tomir kasalliklari dorilari:** Ba'zi o'simliklardan olingan moddalar yurak-qon tomir tizimini yaxshilashga yordam beradi va ular yurak-qon tomir kasalliklari dorilari ishlab chiqarishda ishlatiladi.
- **Saraton kasalligi dorilari:** Ayrim o'simliklardan olingan moddalar saraton hujayralarining o'sishini to'xtatish va davolashda samarali bo'ladi [3].

Dorivor O'simliklarni To'g'ri Ishlatish. Dorivor o'simliklarni ishlatishdan oldin quyidagi maslahatlarga amal qilish muhimdir:

- **Tibbiy Maslahat:** Dorivor o'simliklarni ishlatishdan oldin shifokor bilan maslahatlashish muhim. Chunki ayrim o'simliklar boshqa dorilar bilan o'zaro ta'sirga kirishishi va salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

- **To'g'ri Dozalash:** O'simliklarni to'g'ri dozada ishlatish kerak. Dozani oshirib yuborish salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

- **Allergiya:** Ayrim o'simliklarga allergiya bo'lishi mumkin. O'simliklarni qo'llashdan oldin allergiya tekshiruvini o'tkazish muhimdir.

- **Sifatli Xom Ashyo:** Dorivor o'simliklarni sifatli joylardan xarid qilish kerak. Chunki ayrim joylarda o'simliklar pestitsidlar va boshqa kimyoviy moddalar bilan ifloslanishi mumkin.

- **O'zingizni Davolashdan Saqlanish:** O'zingizni davolash xavfli bo'lishi mumkin. Kasallikni o'z-o'zidan davolash o'rniga, shifokorga murojaat qilish muhimdir.

Dorivor O'simliklar haqidagi Xalq An'analari. Dorivor o'simliklar bilan bog'liq xalq an'analari insoniyat tarixining qadimgi davrlariga borib taqaladi. Har bir xalqning o'ziga xos dorivor o'simliklarni qo'llash an'analari va retseptlari mavjud. Ushbu an'analarning aksariyati zamonaviy tibbiyotda ham qo'llaniladi va o'zining samaradorligini isbotlagan [4].

- **Xitoy an'anaviy tibbiyoti:** Xitoy an'anaviy tibbiyoti ming yillar davomida dorivor o'simliklarni keng qo'llab kelgan va bu sohada boy tajribaga ega.

- **Ayurveda:** Hindistonda kelib chiqqan Ayurvedaning asosiy qismi dorivor o'simliklarni qo'llashdir.

- **An'anaviy arab tibbiyoti:** Arab tibbiyoti ham o'simliklarni davolashda keng ishlatadi.

Dorivor O'simliklarni Himoyalash: Tabiat Boyliklarini Saqlab Qolish

Dorivor o'simliklarning xilma-xilligi va ularning shifo beruvchi xususiyatlari insoniyat uchun katta ahamiyatga ega. Biroq, tabiatning boyliklarini himoyalash va ularni kelajak avlodlar uchun saqlab qolish muhimdir [5].

- **O'simliklarni Oqilona Yig'ish:** Dorivor o'simliklarni oqilona yig'ish, ularni o'stirish va o'sib chiqishini ta'minlash muhimdir.

- **O'simliklarni Himoyalash:** Dorivor o'simliklar o'sadigan o'rmonlar va yaylovlarni himoyalash kerak.

- **Ekologik Toza O'simliklar:** Dorivor o'simliklarni ekologik toza joylardan xarid qilish kerak.

Xulosa. Dorivor o'simliklar tabiatning shifo bahsh sovg'asi bo'lib, ular turli xil kasalliklarni davolash va sog'liqni saqlash uchun muhim rol o'ynaydi. Ularning xilma-xilligi va foydali xususiyatlari insoniyat uchun katta ahamiyatga ega. Dorivor o'simliklarni to'g'ri ishlatish va ularni oqilona himoyalash muhimdir.

Tabiatning shifo bahsh sovg'alaridan fojidalangan holda, biz o'zimizni va kelajak avlodlarni sog'lom va baxtli hayot bilan ta'minlaymiz.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. **"Dorivor o'simliklar"** - O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi
2. **"O'simliklar dunyosi"** - O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi
3. **"Xalq tabobati"** - O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi
4. **"Dorivor o'simliklarni yetishtirish va qo'llash"** - O'zbekiston Respublikasi Qishloq xo'jaligi vazirligi
5. **"Dorivor o'simliklarning shifo beruvchi xususiyatlari"** - O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi

